

In het puin van het getto. Het concentratiekamp Warschau
Pauline Broekema & Helma Coolman, met een bijdrage van J.Th.M. Houwink ten Cate
 Boom, Amsterdam 2013,
 256 blz., € 19,90

Concentratiekamp Warschau, hoe zit dat? Hoort Warschau in het rijtje Auschwitz, Majdanek, Sobibor, Treblinka, Dachau, Buchenwald, Sachsenhausen, Mauthausen? Ja, het kamp Warschau bestond wel degelijk, maar over dat kamp is tot op heden maar heel weinig gepubliceerd. Pauline Broekema en Helma Coolman deden onderzoek naar de geschiedenis van het kamp. Eerst maar eens de feiten over dat (onbekende) kamp. *Reichsführer SS Heinrich Himmler gaf al op 16 februari 1943 – dus nog voor de opstand in het getto van Warschau – de opdracht om in Warschau een kamp te bouwen. De gevangenen moesten het getto opruimen, de bouwmaterialen afvoeren en van het gebied een park maken: 'Auf jeden Fall muss erreicht werden, dass der für 500.000 Untermenschen bisher vorhandene Wohnraum, der für Deutsche niemals geeignet ist, von der Bildfläche verschwindet.'* Het kamp werd in juli 1943 gebouwd door gevangenen uit Buchenwald, onder wie zo'n vijftien Nederlanders. Bij de Paviak-gevangenis werden de

Concentratiekamp Warschau

barakken geplaatst. De 'kampgevangenen' werden voornamelijk gerekruteerd uit Auschwitz: alles bij elkaar zo'n 5500 voornamelijk Joodse gevangenen, onder wie ongeveer vijfhonderd Nederlanders. Zij moesten de restanten van het getto doorzoeken op kostbaarheden en materialen verzamelen voor hergebruik, zoals elektriciteitsbedradingen, maar ook stenen. Dat werk moest steeds maar doorgaan, ook tijdens de strenge Poolse winter van 1943 op 1944. Op 28 juli 1944 werd het kamp ontruimd: te voet gingen de gevangenen in zuidwestelijke richting met uiteindelijk als bestemming kampen rondom Dachau. De zieken – ongeveer tweehonderd – bleven achter en werden ter plekke vermoord. Zo'n driehonderd man bleef om het kamp af te breken. Zij werden begin augustus 1944 door het Poolse volksleger tijdens de Poolse opstand bevrijd. De echte bevrijding kwam met het Rode Leger in januari 1945. Na de oorlog werd het kamp hergebruikt voor Duitse krijgsgevangenen. In 1963 werd begonnen met de bouw van een nieuwbouwwijk met een park. *In het puin van het getto* bestaat uit drie delen: *Het kamp*, *De gevangenen* en *De daders*. De auteurs hebben over de hele wereld naar overlevenden gezocht en naar herinneringen aan het kamp, vastgelegd in ego-documenten. Aan de hand van het verzamelde materiaal schetsen ze een beeld van leven en werk in het kamp. Bij het werken in het voormalige getto werden voortdurend nieuwe ontdekkingen gedaan: in ondergrondse bunkers werden nog

levende mensen aangetroffen, veel lijken en zelfs een enorme bibliotheek. Voortdurend werden kostbaarheden – belangrijk ruilgoed – ontdekt in de vorm van weggestopt geld, diamanten en juwelen. Maar dagelijks was er ook het steenbikken, de honger, de luizen en de tyfus en – niet te vergeten – de pesterijen van de kampbewaking. De schrijfsters zijn erin geslaagd om een beeld van het kamp en van het kampleven op te roepen: geen droge historische opsomming van feitelijkheden, maar doorleefde menselijke informatie. *In het puin van het getto* werd op 10 oktober 2013 gepresenteerd in het Herinneringscentrum Kamp Westerbork. Dat gebeurde in het bijzijn van de Amsterdammer Charles Blazer, de laatste nog levende ooggetuige van het kamp, nu levend in Israël onder de naam Shaul Sadan. Hij was enorm verheugd over het verschijnen van het boek. Na de oorlog kon hij zijn verhalen over kamp Warschau aan niemand kwijt. Hij was ermee gestopt om ze te vertellen. Op een gegeven moment ging hij zelfs twijfelen of hij al die gruwelen wel echt beleefd had. 'Ik heb tijden gehad dat ik tegen mezelf zei: je liegt! Dat heb je niet meegemaakt. Dat is het ergste wat je kan overkomen.' In het Herinneringscentrum Kamp Westerbork is tot en met 5 januari 2014 een tentoonstelling te zien over het getto en het kamp Warschau met onder meer persoonlijke verhalen van Nederlandse kampoverlevenden.

Cees van der Kooij ■

